

De concordia gratie

iste quicquid vult sine rectitudine vult iniuste. Appetitus vero: quos omnes vocat apostolus carnes et concupiscentiam in quantum sunt: non sunt mali vel iniusti: sed quia sunt in rationabili creature: ubi non debet esse dicuntur iniusti. In brutis siquidem animalibus non sunt mali vel iniusti: quia ibi debent esse. Nam ex hijs que sunt dicta sunt agnoscere potest hominem ideo non habere semper iusticiam: quam sine intermissione debet habere: quia nullo modo potest illam per se adipisci vel recuperare. Malum etiam est quia deus bona facit opera sua sola bonitate: quoniam ipse creat voluntatem cum libero arbitrio et dat illi iusticiam per quam operatur. Mala vero facit sola culpa hominum quia ea non faceret si homo illa facere non vellet facit tamen hec que sunt quoniam perdidit in hominis voluntate qua sine iusticia videtur sola culpa hominibus mala sunt que operatur. Non enim est culpa dei qui creavit in eo cum libertate arbitrii voluntatem et contulit ei iusticiam ut nihil nisi iuste vellet. Sed culpa hominis qui iusticiam deseruit quam servare potuit. Deus igitur habet in bonis quidem quod bona sunt per essentiam et quod bona sunt per iusticiam: in malis vero solummodo quod bona sunt per essentiam: non quod mala sunt per absentiam debite iusticie que non est aliquid. Homo autem habet in bonis quod mala non sunt: quia cum posset deserere iusticiam et mala fecere non deseruit sed servavit per liberum arbitrium dante et subsequente gratia. In malis vero hoc solum quod mala sunt: quia ea sola propria id est iniusta voluntate facit. Puto me iam congrue posse finem ponere tractatus de tribus difficultibus questionibus que in spe. auxilij dei incepti in quo siquidem dixi quod querenti cuilibet sufficienter debet non mihi imputo sed gratie dei mecum. Hoc autem dico: quia si quis mihi querenti de questionibus eisdem quando in eis mens mea rationem querendo fluctuabat ea que retuli respondisset gratias egisset

quia mihi satisfecisset. Quia ergo quod inde manifestate deo cognovi mihi valde placuit intelligens quia similiter quibusdam placeret: si hac scriberem quod gratias accepi gratias volui petentibus impedere.

Explicit liber de concordia gratie et liberi arbitrii.

Incipiunt capitula in libris de libero arbitrio.

Modo potest

quod peccati non pertineat ad libertatem arbitrii. I.

Quia tamen homo et angelus peccaverunt per hanc potestatem et libertatem arbitrii: unum et quis potuerunt servire peccato non tamen eis potuit dari peccatum. II

Quo postquam se fecerunt servos peccati libertatem habuerunt arbitrii: et quid sit liberum arbitrium. Cap. III.

Quo potestatem habeant servandi rectitudinem quam non habet. Cap. IIII.

Quia nulla temptatio cogat in vitium peccare. Capitulum. V.

Quo sit nostra voluntas potens contra temptatores licet videatur impotens. VI.

Quo fortior sit quam temptatio etiam cum ab illa vincitur. Capitulum. VII.

Quia nec deus potest auferri voluntatis rectitudinem. Capitulum. VIII.

Quia nihil liberi potest recta voluntate. IX.

Quo peccatus sit servus peccati et quod maius miraculum sit cum deo reddit rectitudinem illam deserenti quam cum mortuo reddit vitam. Capitulum. X.

Quia ista servitus non auferat libertatem arbitrii. Capitulum. XI.

Cur cum homo non habet rectitudinem magis dicitur liber: quia non potest ei auferri cum habet: quam cum eam habet servus: quia cum non habet per se non potest recuperare eam. XII.

Quia potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem sit perfecta definitio liberi arbitrii. Cap. XIII.

Divisio eiusdem libertatis. XIII

De libe

beati anselmi
de libero
peccandi non
arbitrii.
I. De capite
liberum
videtur repug
predestinatio
libertas arbitrii
vtrius illa semp
libertas arbitrii
peccare sicut a
hoc semp habent
gratia indige
semper habemus: cur
peccatum quando sim
peccam? A. Libe
potest esse potentia pe
vitiandi. Quia si deus
deus nec angelus
liberum haberent a
dignitas et dicere. P
esse liberi arbitrii
alio nostro. A
liberum arbitrii
de arbitrio et angelon
tametsi huius libe
sem nomen eade de
sua alia differat ab an
liberitas sine accidental
nomen animalis con
malius eisdem. Quia p
tam oportet vere confirmatio
liberum arbitrii que nec potest nec
liberitas. Quia ergo libe
tametsi dicuntur bonum an
nec non potest non generat
liberitas arbitrii possit per
liberitas nec per libe
peccandi potestas. Quod ut pla
liberitas: intendit ad ea que dicuntur
liberitas. A. Que tibi
liberitas videtur: illa que sit
non peccare vultatem

De libero arbitrio

Incipit dialogus beati anselmi can-
tuariensis archiepiscopi de libero ar-
bitrio. **Q** potestas peccandi non pti-
neat ad libertatem arbitrij.

Capitulum I. Discipulus.

Quoniam liberum

arbitrium videatur repugna-
re gratie et predestinationi et
prescientie dei. ipsa libertas arbitrij quod
sit nosse desidero. et vtrum illam semper ha-
beamus. Si enim libertas arbitrij est pos-
se peccare et non peccare. sicut a quibus-
dam solet dici. et hoc semper habemus:
quomodo aliquando gratia indigemus?
Si autem hoc non semper habemus: cur no-
bis imputatur peccatum. quando sine li-
bero arbitrio peccamus? **AD** Liberta-
tem arbitrij non puto esse potentiam pecca-
di et non peccandi. Quippe si hec eius
esset diffinitio nec deus nec angelus qui
peccare nequeunt liberum haberent ar-
bitrium. quod nequias et dicere. **Q**uod
si dicitur aliud esse liberum arbitrium dei
et angelorum bonorum. aliud nostrum. **AD**
Quamuis differat liberum arbitrium ho-
minum a libero dei arbitrio et angelorum
bonorum. diffinitio tamen huius liberta-
tis in vtrisque hoc semper nomen eade-
desbet esse. licet enim animal differat ab anima
li siue substantialiter siue accidentaliter
diffinitio tamen semper nomen animalis om-
nibus animalibus est eadem. Quapropter
propter talem oportet dare diffinitio-
nem libertatis arbitrij que nec plus nec
minus illa contineat. Quoniam ergo li-
berum arbitrium diuinum et bonorum an-
gelorum peccare non potest: non pertinet ad
diffinitionem libertatis arbitrij posse pec-
care. Denique nec libertas nec plus liber-
tatis est peccandi potestas. Quod ut pla-
ne intelligas: intende ad ea que dicam.
D. Ad hoc super his. **AD.** Que tibi
voluntas liberior videtur: illa que sic
vult et potest non peccare ut nullatenus

valeat flecti a non peccandi rectitudi-
ne. an illa que flecti aliquo modo potest
ad peccandum. **D.** Cur non sit li-
berior illa que ad vtrumque se habet non
video. **AD.** An non vides quoniam
qui sic habet quod decet et quod expedit
ut hoc amittere nequeat: liberior est quam
ille qui sic habet hoc ipsum ut possit p-
dere et ad hoc quod dedecet et non expedit
valeat adduci. **D.** Nulli dubium
hoc esse puto. **AD.** Hoc quoque non
minus indubitabile dices. quia pecca-
re semper dedecet et noxium est. **D.**
Nullus sane mentis aliter sentit. **AD.**
Liberior itaque voluntas est. quo a recti-
tudine non peccandi declinare nequit
quam que illam potest deserere. **D.** Mi-
hi mihi rationabiliter asseri posse vi-
detur. **AD.** An putas quod additum
minuit et separatum auget libertatem
id autem libertatem esse. aut partem libertatis
D. Non hoc putare possum. **AD.**
Potestas ergo peccandi que addita
voluntati minuit eius libertatem. et si de-
riuat: auget. nec libertas est: nec pars
libertatis.

Quoniam tamen homo et angelus peccauerunt
per hanc potestatem et liberum arbitrium.
et quis potuerunt seruire peccato: non
tamen eis potuit dominari peccatum
Capitulum II. Discipulus.

Nulli consequenti? **AD.** Non
pertinet ad libertatem arbitrij.
et sic est extraneus a libertate
D. Rationibus tuis nullatenus potest
dicere queo. Sed non parum me mouet
quia et angelica et nostra natura in princi-
pio habuit potestatem peccandi. quam si
non habuisset: non peccasset. quare si
per hanc potestatem: que sic aliena est a
libero arbitrio peccauit vtraque predicta
natura: quomodo dicemus eam peccasse
per liberum arbitrium? Aut si per liberum arbitrium
non peccauit: ex necessitate peccasset? evi-
detur. **AD.** Impe aut sponte. aut ex ne-

cessitate. aut si sponte peccauit quo-
modo nisi per liberū arbitrium. Qua-
re si non p liberū arbitrium utiq; ex ne-
cessitate peccasse videtur. Est z aliud
quod i hac peccādi potestate me mo-
uet. Qui enī peccare potest seruus p̄t
esse peccati. quoniam qui facit pecca-
tum: seruus est peccati. Qui autē ser-
uus potest esse peccati huic p̄t domi-
nari peccatū. Quomodo libera fuit il-
la natura. aut cuiusmodi liberū arbitri-
um illō erat cui peccatū dominari po-
terat. **Ad** Et per potestatem peccan-
di z sponte p liberū arbitrium z nō ex
necessitate nostra z angelica natura. p̄-
mitus peccauit z seruire potuit pctō.
z tamē nō illi peccatum dominari po-
terat. vnde illa nō libera aut eius arbi-
trium nō liberū dici possit. **D** Opus
habeo vt quod dicis apias. quia clau-
sum est mihi. **Ad** Per liberū arbitriū
peccauit apostata angelus siue p̄im⁹
homo. quia p suum arbitrium pecca-
uit q; sic liberū erat. aut nlla alia re co-
gi posset ad peccandū. z ideo iuste re-
prehendit. quia hanc haberet arbitriū
sui libertatem. nō aliqua re cogente. si
aliqua necessitate. sed spōte peccauit.
peccauit autē per arbitrium suum: qd
erat liberū: s̄ nō per hoc vnde liberum
erat. id est per potestatem q̄ poterat ū
peccare: z peccato nō seruire. sed p po-
testatem quam habuit peccandi. qua
nec ad non peccandi libertatem iuu-
batur nec ad peccādi seruitutem coge-
batur. Quod autē cōsequi tibi videt.
quia si potuit seruus esse peccati: po-
tuit ei dominari peccatū. z ideo nec il-
lum. nec eius arbitrium liberū fuisse.
non ita est. Etenim q̄ sue potestatis ē
vt nō seruiat nec aliene potestatis est.
vt seruiat q̄uis potestate sua seruire
possit q̄diu non illa que est seruiendi
sed illa que est non seruiendi vtiū po-
testate nulla res potest illi dominari vt

seruiat. Nam etsi diues liber possit se
facere seruum paupis q̄diu hoc non
facit. nec ille nomen amittit libertatis
nec pauper illi pprie dicit dominari.
aut si dicitur improprie dicitur. quia
hoc non in eius: sed in alterius est po-
testate. Quamobrem nihil phibet an-
gelum z hominē ante peccatum libe-
ros fuisse aut liberū arbitriū habuisse

Quomodo postq; se fecerunt ser-
uos peccati liberum habuerunt arbi-
trium. **Capitulum. III.** **D.**

Attiecisti mihi qz nichil certe
hic phibet ante peccatuz. S; z
postq; se fecerunt seruos pec-

cati quomodo liberum arbitriū serua-
re potuerunt. **Ad** Licet peccato se
subdidissent: libertatem arbitriū tamē
naturalem in se interimere nequieft
sed facere potuerunt vt iam non sine
alia gratia q̄ erat illa quam prius ha-
buerunt illa libertate vti non valeāt.

D Credo s̄ intelligere desidero. **Ad**
Consideremus cuiusmodi arbitriū li-
bertatem habuerunt ante peccatum.
qz certum est eos liberū arbitriū habu-
isse. **D** Hoc expecto. **Ad** Ad quid
tibi videntur habuisse illam libertatē
arbitriū. An ad assequēdum quod vel-
lent. an ad volendum quod deberent
z qd illis velle expediret. **D** Ad vo-
lendum quod deberēt z qd expediret
velle. **Ad** Ergo ad rectitudinem vo-
luntatis habuerunt libertatez arbitriū.
Quamdiu nāq; voluerunt qd debue-
runt rectitudinem habuerunt volūta-
tatis. **D** Ita est. **Ad** Dubium ē ad
huc cum dicitur quia libertatez habu-
erunt ad rectitudinem voluntatis. si
non addatur aliud. Quero igit quō
habebant illam libertatem ad rectitu-
dinem voluntatis: an ad capiendum
eam sine datore cum illam nondū ha-
berent. an ad accipiendū nondū habi-
tam si daretur vt haberent an ad dese-

...ceperant e p se refo
...ad capiendum re
...non puto illos
...quoniam nihil potu
...acceperant. Ad ac
...quā nondum
...habere non est dū
...libertatem. quia nō est
...sine recta volū
...sicut sit eos libe
...eandem rectitu
...z ab ipō ea
...dicitur. quod bon
...qui de iniustici
...gratia reducunt
...qd dicit eos posse
...rectitudinem si red
...libertatem quā habu
...querimus cū sine
...arbitrium nō il
...si nūq; vult
...D. Prosequar itaq;
...que restant de tri
...deferendū aut ear
...libertatem habuiss
...deserere voluntas
...potestatem p
...nec partem esse
...non trahi. Ad refut
...rectitudinem deserā
...acceperunt cum ad hoc
...libertate vt nūq; deserat
...negligentia seruand
...libertatem
...esse rationali creature re
...seruandaz acceptam rectitu
...libertate. Ad. Bene no n
...spōdit. Sed ad huc op
...seruare oportet qd illi n
...seruare debet ration al o
...ipam rectitudinem
...D. Si non illa libe
...nature. z voluntate

De libero arbitrio

rendum quaz acceperant et per se resumē
dum desertam. an ad semper seruāduz
acceptam. **D** Ad capiendum recti-
tudinem sine datore non puto illos ha-
buisse libertatē, quoniā nihil potuerūt
habere quod nō acceperant. Ad accipi-
endum vero a datore quā nondum ha-
bebant ut eam haberent nō est dicēdū
eos habuisse libertatem, quia nō est cre-
dendum eos factos sine recta volunta-
te quibus nō negandum sit eos libertatē
habuisse recipiendi eandem rectitudi-
nem si eam desererent, et ab ipso datore
primo illis redderetur, quod in homini-
bus sepe videmus qui de iniusticia ad
iusticiam superna gratia reducuntur.
Ad Unde est quod dicis eos posse reci-
pere perditam rectitudinem si reddat,
sed nos illaz libertatem quā habuerūt
antequā peccarent querimus cū sine du-
bio libere habuerunt arbitrium nō illaz
qua nullus indigeret si nūquā veritatem
deseruisset. **D** Prosequar itaq; et
respondebo ad ea que restant de his quā
interrogasti. Ad deserendū autē eandē
rectitudinē eos libertatem habuisse nō
est verum, quia deserere voluntatis re-
ctitudiez est peccare, et potestatem pec-
candi nec libertatem nec partem esse li-
bertatis supra monstrasti. Ad resumen-
dum vero per se rectitudinem desertā li-
bertatem nō acceperunt cum ad hoc re-
ctitudo illa data sit ut nunquā deseratur.
Ipsa namque potestas resumendi deser-
tam generaret negligentiam seruandi
habitā. Quapropter restat libertatem
arbitrij datā esse rationali creature vel
nature ad seruandaz acceptam rectitu-
dinem volūtatis. **Ad** Bene ad in-
terrogata respōdisti. Sed adhuc op-
portet ut consideremus propter quod illā re-
ctitudinem seruare debeat rationalis cre-
atura, an propter ipsam rectitudinem,
aut propter aliud. **D** Si non illa liber-
tas data esset illi nature, et voluntatis

rectitudinem, propter ipsaz seruaret recti-
tudinem, non valeret ad iusticiam, quā
constat iusticiam eē rectitudinem volū-
tatis propter se seruata. Sed ad iustici-
am, potestesse arbitrij libertatem credim?
Quare indubitanter asserendū ē ratio-
nalis naturam non eā accepisse nisi ad
seruandam rectitudinem volūtatis pro-
pter ipsam rectitudinē. **Ad** Quo-
niam omnis libertas est potestas, illa li-
bertas arbitrij est potestas seruandi re-
ctitudinem voluntatis propter ipsam re-
ctitudinem. **D** Nō potest aliud es-
se. **Ad** Jam itaq; clarum est libere
arbitrium nō esse aliud quā arbitrium po-
tens seruare rectitudinem volūtatis pro-
pter ipsam rectitudinem. **D** Claruz
itaque est. Sed quod diu ipsam rectitudinem
habuit seruare potuit quod debuit. Post-
quā autē illam deseruit: quomodo potest
seruare quod non habet. Absente ergo
rectitudine que seruare possit non est li-
berum arbitrium quod eam seruare va-
leat. Non enim seruare valet quod nō
habet. **Ad** Etiam si absit rectitudo
voluntatis non tamen rationalis natu-
ra minus habet quod suum est. Nullā
namque potestatem habemus ut puto quā
sola sufficiat sibi ad actum: et tamen cū
ea desinit: sine quibus ad actum minie
perducuntur nostre potestates, non mi-
nus eas quā in nobis est habere dici-
mur, sicut nullum instrumentum soluz
sibi sufficit ad operandum, et tamen cum
desunt illa sine quibus instrumento uti
nequimus instrumentū nos cuiuslibet
opis habere sine falsitate fatemur. **Ad**
ut in multis aduertas in vno tibi mon-
strabo. Nullus visum habens dicitur
nullatenus videre posse montem. **D**
Qui montem videre non potest profec-
to nullum habet visum. **Ad** Ha-
bet ergo potestatem et instrumentū vi-
dendi montem qui visum habet, et tū si
mons abest, et dices ei vide montem re-

spondet tibi. Non possuz, quia abest: si adesset possem videre. Itē si mons adesset: et lux abesset responderet se montem non posse videre: quia nō possz absente luce. Sed si lux adesset tunc posset. Rursum si visum habenti lux et mons p̄sens esset: et aliquid visui obstaret velut si aliquis illi oculos clauderet diceret se non posse videre montem: sed si nihil visui eius obssisteret: tunc sine dubio montem videndi potestatem haberet. **D** Hoc totum omnibus notum est. **Ad** Uides ergo quia potestas vidēdi aliquid corpus: alia est in vidente: alia est in re videnda: alia in medio idem neq; in vidente neq; in videnda et ea que est in medio: alia est in adiuuante: alia in nō impediēte: id est cum nihil quod impediēre possit impedit. **D** Uideo plane. **Ad** Quatuor igitur iste potestates sūt quarū si quelibet vna desit alie tres sūt: nec singule: nec omnes simul aliqd posse efficere: nec tamē absentibus alijs negamus: aut enim qui visum habet habere visum aut instrumentum siue potestatem videndi aut rem visibilem posse videri aut lucem posse visum iuuare.

Quomodo potestatem habeant seruandi rectitudinem quam non habent.

Capitulum. III.

Quarta autem potestas improprie dicitur quod enim solet impedire visum non ob aliud dicitur dare potestatem videndi: cum non impedit: nisi quia nō aufert. Potestas autem videndi lucem non nisi in tribus rebus est: quia tunc est idem et quod videtur et quod adiuuat. Nam hoc est omnibus notum. **D** Nulli itaq; est ignotum. **Ad** Si ergo absente re que videri possit in tenebris positi et clausos siue ligatos oculos habentes quantum ad nos pertinet videndi quamlibet visibilem rem potestatem habemus: quid prohibet nos habere potestatem seruandi re-

ctitudinem voluntatis: propter ipsam rectitudinem etiam absente ipsa rectitudine quod diu et ratio in nobis est: qua eam valeamus cognoscere et voluntas qua illam tenere possumus. Ex his enim constat prefata libertas arbitrii. **D** Satisfecisti intellectui meo potestatem seruandi: rectitudinem voluntatis rationali nature semper inesse atq; hanc potestatem in primi hominis et angelorum arbitrio liberam fuisse quibus inuitis rectitudo voluntatis nō poterat auferri.

Quia nulla temptatio cogat inuitum peccare. Capitulum. V.

Ed nūc quomodo est humane voluntatis arbitrium hac potestate liberum cum sepe rectam habens homo voluntatem ipsam rectitudinem inuitus cogente temptatione deserat.

Ad Nemo illam deserit nisi nemo deserit illam inuitus: ligari enim homo potest: et inuitus quia nolens potest torqueri inuitus: quia nolens potest occidi: velle autem non potest inuitus: quia non potest velle nolens velle nam omnis volens ipsuz suū velle vult. **D** Quomodo dicitur inuitus mentiri qui mentitur ne occidatur: cum hoc nō nisi volens facit. Nam sicut inuitus mentitur sic inuitus vult mentiri: et qui inuitus mentiri vult: nolens vult mentiri.

Ad Ideo forsitan inuitus mentiri dicitur quia cum sic vult veritatem vt nō mentiatur nisi propter vitam: et vult mendacium: quia propter vitam et non vult mendacium propter mendacium ipsuz quoniam vult veritatem: et ideo volens et nolens mentitur. Alia namq; voluntas est qua volumus aliud propter se: vt cur volumus salutem propter se et alia cum aliud volumus propter aliud: vt cū volumus absinthium bibere propter salutem. Unde potest forsitan dici fin has diuersas voluntates: quia inuitus et non inui-

De libero arbitrio

tus mentitur. Quapropter cum dicitur inuitus mentiri: quia id non vult inquit vult veritatem non repugnat illi sententia qua dico neminem inuitum deserere rectitudinem voluntatis: quia mentiendo vult eam deserere propter vitam fin quam voluntatem non inuitus eam deserit: sed volens de qua voluntate nunc loquimur: de illa namque loquimur quia vult mentiri propter vitam non de illa quae non vult mendacium propter se. Aut idcirco certe mentitur inuitus: quia inuitus aut occiditur aut mentitur: id est inuitus est in hac angustia ut ex necessitate horum unum quodlibet fiat: quia enim necesse sit illum aut occidi aut mentiri: non tamen necesse est illum occidi: quia potest non occidi si mentitur: nec necesse est illum mentiri quia potest non mentiri si occiditur. Neutrum enim est determinate in necessitate: quia utrumlibet est in voluntate vel potestate. Ita quoque licet inuitus aut occidatur aut mentiatur: non tamen ideo sequitur ut inuitus mentiatur: aut ut inuitus occidatur. Est et alia ratio quae frequens habet usus cur inuitus et nolens et ex necessitate dicitur aliquis facere quod tamen volens facit. Nam quod non nisi difficile facere valemus et ideo non facimus dicimus hoc nos facere non posse et ex necessitate nos siue inuitos deserere: et quod sine difficultate dimittere nequimus: et idcirco facimus hoc nos inuitos et nolentes et ex necessitate facere asserimus. Hoc igitur modo qui mentitur ne moriatur mentiri inuitus et nolens dicitur ex necessitate: quia mendacium vitare non valet sine mortis difficultate. Sicut igitur qui mentitur propter vitam improprie dicitur inuitus mentiri: quoniam mentiri volens: ita non proprie dicitur inuitus velle mentiri: quoniam hoc non nisi volens vult. Nam sicut cum mentitur: vult ipsum mentiri: sic cum vult mentiri: vult ipsum velle. Non possum ne-

gare quod dicis. **Ab** Quomodo itaque non est libera voluntas quam aliena potestas sine suo assensu subijcere non potest. **D** Nonne simili ratione possumus dicere voluntatem equi esse liberam: quia appetitui carnis non seruit nisi volens. **Ab** Non est hoc similiter: in equo namque non ipsa voluntas se subijcit: sed naturaliter subiecta sepe necessitate appetitui carnis seruit. In homine vero quodammodo ipsa voluntas recta est: nec seruit: nec subiecta est cui non debet nec ab ipsa rectitudine ulla vi aliena auertitur nisi ipsa: cui non debet volens consentiat quem consensus non naturaliter: nec ex necessitate sicut equus: sed ex se aperte videtur habere. **D** Satisfecisti huic obiectioni meae de voluntate equi. **Ab** Redi ubi eram. **Ab** An negauimus omnem rem liberam esse ab ea re a qua cogi non volens vel prohiberi non potest. **D** Non video quomodo negem. **Ab** Dic etiam quomodo superat recta voluntas: et quomodo superatur. **D** Velle ipsam rectitudinem perseueranter est illi vincere: velle autem quod non debet est illi vinci. **Ab** Puto quia temptatio rectam voluntatem non nisi volentem: aut ipsa rectitudine prohibere: aut ad id quod non debet cogere potest: ut illam velit: et istud nolit. **D** Nec hoc ulla ratione falsum esse video. **Ab** Quis ergo potest voluntatem dicere non esse liberam ad seruandam rectitudinem: et liberam a temptatioe et peccato: si nulla temptatio potest illam nisi volentem auertere a rectitudine ad peccatum: id est ad volendum quod non debet. Cum ergo vincitur: non aliena vincatur potestate: sed sua. **D** Hoc monstrant ea que dicta sunt. **Ab** Nonne vides ex his consequi quia nulla potestas potest vincere rectam voluntatem. Nam si potest habet potestatem vincendi: et sua potestate vincit: sed hoc esse non potest: quoniam voluntas non nisi sua vin-

Liber Anselmi

atur potestate. Quare nullatenus potest temptatio vincere rectam voluntatem: et cum dicitur improprie dicitur. Ad hoc est aliud intelligitur quod quia voluntas potest se subijcere temptationi: sicut e converso cum imbecillis dicitur posse vinci a forti non sua potestate dicitur sed aliena quoniam non significat aliud nisi quia fortis habet potestatem vincendi imbecillum.

Quomodo sit nostra voluntas potens contra temptationes: licet videatur impotens. Capitulum sextum.

Clamuis sic omnia impugnantia voluntati nostre subijcias: atque nullam temptationem illi dominari permittas: ut in nullo possim obviare assertionibus tuis: non tamen possim dissimulare quandam impotentiam esse in eadem voluntate: quod fere omnes exprimitis: cum violentia temptationis superamur. Quapropter nisi illam potentiam quam probas: et illam impotentiam quam sentimus facias convenire: non potest animus meus in quietem huius questionis pervenire. Ad istam impotentiam quam dicitis voluntatis in quo putas esse. D In eo quia non potest perseveranter rectitudini adherere. Ad Si per impotentiam non adhaerens aliena vi aueritur a rectitudine. D Credo. Ad Que est hec vis? D Vis temptationis. Ad Hec vis non auerit a rectitudine: si ipsa non vult quod suggerit temptatio. D Ita est. Sed ipsa temptatio: ipsa sua vi: cogit eam velle quod suggerit. Ad Quomodo cogit eam velle. An ita ut possit eam quidem nolle: sed non sine gravi molestia: an ita ut nullatenus possit nolle. D

Quamvis fateri me opteat nos aliquando sic premi temptationibus: ut sine difficultate non valeamus nolle quod suggerunt: non tamen possum dicere quod sic nos vniquam opprimant: ut quod mouent nullatenus nolle possimus. Ad Hec scio quomodo possit dici. Si enim vult homo mentiri: ut non sustineat mortem: ut seruet vitam ad tempus: quis dicit impossibile velle eum non mentiri: ut vitet eternam mortem: et sine fine viuat. Quapropter iam dubitare hanc impotentiam seruandi rectitudinem non debes: quam dicitis in nostra voluntate esse: cum temptationibus consentimus non esse ex impossibilitate: sed ex difficultate. frequenti namque vsu dicimus nos non posse aliquid: non quia nobis est impossibile: sed quia sine difficultate non possumus. Hec autem difficultas non permittit libertatem voluntatis. Impugnare namque potest inuitam voluntatem et pugnare nequit inuitam. Hoc itaque modo puto te posse videre: quomodo conueniant potentia voluntatis: quam ratio veritatis asserit: et impotentia quam humanitas nostra sentit. Sicut enim difficultas nequaquam voluntatis interimit libertatem: ita illa impotentia quam non ob aliud in voluntate dicimus esse: nisi quia non potest tenere suam rectitudinem sine difficultate: non auferit eidem voluntati perseverandi in rectitudine potestatem.

Quomodo voluntas fortior sit quam temptatio: etiam cum ab illa vincitur. Capitulum VII.

Sicut nequaquam valeo quod probas negare: ita nullatenus queo voluntatem fortiozem esse temptationi: cum ab ea superatur: affirmare. Nam si voluntas seruandi rectitudinem fortior esset quam temptationis impetus: fortius illa volendo quam tenet resisteret: quam illa insisteret. Non enim aliunde scio me magis vel minus fortiozem habere voluntatem: nisi quia magis vel minus fortiter volo. Quapropter cum minus fortiter volo quod debeo: quam temptatio: mihi suggerit quod non debeo quod

fortior: non sit
voluntas te fallit
equocationem
Sicut visus equum
voluntas: vocamus
videndi ad
per oculos quo
que sunt in luce
voluntas: ipsum op
est visionem. Sed
voluntas: ipsum infir
quod ce
voluntas: et quod ce
voluntas: hoc vel illud
voluntas: diuersa con
voluntas: vsus eu
voluntas: volendi si
voluntas: qui est infra
voluntas: qui
voluntas: habemus
voluntas: vsus autem
voluntas: cum videm
voluntas: scilicet v
voluntas: etiam cum no
voluntas: voluntat
voluntas: siue opus cui
voluntas: nisi que
voluntas: illa itaque vol
voluntas: volendi
voluntas: est quod velim
voluntas: est tam multipl
voluntas: quem
voluntas: etiam in tenebris
voluntas: semper idem e
voluntas: Sed autem
voluntas: et volo voluntati num
voluntas: et numerose
voluntas: plane video: ante
voluntas: voluntates: iam mihi
voluntas: quod erit? Ignorantia
voluntas: Sed tamen tu
voluntas: quod incipit. Ad Cum
voluntas: voluntas: effi: mi
voluntas: et opus que in qua
voluntas: intelligit fortitudinem

De libero arbitrio

modo temptatio fortior non sit voluntati mea non video. **Ab** Et video equiuocatio voluntatis te fallit. **D** Ipsam vellem equiuocationem cognoscere. **Ab** Sicut visus equiuocum dicitur: ita et voluntas: vocamus enim visum instrumentum videndi: id est radium procedentem per oculos quo sentimus lucem et ea que sunt in luce: et dicimus visum instrumenti ipsius opus: quoniam illo vtimur: id est visionem. Eodem modo dicitur voluntas ipsum instrumentum volendi: quod est in anima: et quod conuertimus ad volendum: hoc vel illud: sicut visum ad videndum diuersa conuertimus: et dicitur voluntas visus eius voluntatis: quod est instrumentum volendi sicut dicitur visus visus eius visus qui est instrumentum videndi. Sicut igitur visum qui est instrumentum videndi habemus etiam cum non videmus: visus autem quod est opus eius non est nisi cum videmus: ita voluntas instrumentum scilicet volendi semper est in anima: etiam cum non vult aliud: velut cum dormit: voluntatem vero quam dico visum siue opus eiusdem instrumenti non habemus: nisi quando volumus aliquid. Illa itaque voluntas quam voco instrumentum volendi vna et eadem semper est quicquid velimus. Illa vero que opus est tam multiplex est quam multa: et quam sepe volumus: quemadmodum visus quem etiam in tenebris vel clausis oculis habemus semper idem est: quicquid videamus. Visus autem id est opus eius qui et visio nominatur tam numerosus est quam numerosa et quam numerose videmus. **D** Plane video et amo hanc voluntatis distinctionem: et iam mihi videor videre quam ex eius ignorantia patitur deceptionem. Sed tamen tu prosequere quod incepisti. **Ab** Cum ergo videas duas voluntates esse instrumentum volendi et opus eius in qua habetur duarum intelligis fortitudinem con-

stare volendi. **D** In illa que est instrumentum volendi. **Ab** Si ergo scias vtrumque ita fortem vt eo tenente thaurum indomitum thaurus non posset se mouere: et videas eundem virum ita tenentem arietem vt ipse aries sese de manibus eius excutiat: putabis ne illum minus fortem in tenendo arietem quam in tenendo thaurum. **D** Illum quidem non dissimiliter fortem in vtroque opere iudicabo sed cum sua fortitudine non equaliter vti fatebor: fortius enim operatur in thaurum quam in ariete. Sed ille fortis est qui fortitudine habet: actio vero eius fortis dicitur: quia fortiter fit. **Ab** Sic intellige voluntatem quam voco instrumentum volendi: inseparabilem fortitudinem habere: qua aliquando magis: aliquando minus vtitur in volendo. Unde quod fortius vult nullatenus deserit: ablato eo quod minus fortiter vult: et cui offertur fortius quod vult statim dimittit: quod non pariter vult: et tunc voluntas quare dicere possumus actionem instrumenti huius quoniam agit opus suum cum vult aliquid. Tunc inquam voluntas actio magis vel minus fortis dicitur: quoniam magis vel minus fortiter fit. **D** Aperta iam mihi esse que explicas necesse est vt fatear. **Ab** Elides igitur quia cum homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruente deserit temptatio nulla vi aliena abstrahitur: sed ipse conuertit se ad id quod fortius vult. **D** nec deus potest auferre voluntatis rectitudinem. **Capitulum. VIII. D.** Unquid vt deus potest illi auferre rectitudinem. **Ab** Elides de quomodo non possit. **Lo** tam quidem substantiam: quam de nihilo fecit potest redigere in nihilum. **A** voluntate vero habentem rectitudinem non valet illam separare. **D** Huius tunc mihi inaudite assertionis multum te rationem expecto. **Ab** Nos lo-

quimur de illa voluntatis rectitudine :
qua iusta dicitur voluntas: id est: q̄ pro-
pter se seruatur. Nulla autem est iusta
voluntas: nisi que vult quod deus vult
eam velle. **D** Sic oportet fateri que
hoc non vult plane iniusta est. **Ad**

Seruare itaq; rectitudinem voluntatis
propter ipsam rectitudinem: est vnicui-
q; seruanti eam velle quod deus vult il-
lum velle. Si itaq; deus separat hanc re-
ctitudinem ab alicuius voluntate: aut
volens facit hoc aut nolens. **D** Mo-
lens nō potest. **Ad** Si itaq; aufert
alicuius voluntati prefatam rectitudi-
nem vult quod facit. **D** Absq; du-
bio vult. **Ad** Utiq; alicuius volū-
tate vult separare eandem rectitudinem
non vult eū rectitudinem seruare volū-
tatis propter ipsam rectitudinem. **D**

Sic sequitur. **Ad** Sed iam positū
est seruare hoc modo rectitudinem vo-
luntatis esse omni seruanti velle qd̄ de-
us vult illum velle. **D** Si posituz
non esset ita tamen esset. **Ad** Ergo
si deus hanc rectitudinem tollit ab aliq;
non vult eum velle quod vult eum velle.
D Nihil cōsequentius et nihil impos-
sibilius. **Ad**. Igitur nihil magis
impossibile: q̄ deum rectitudinem vo-
luntatis auferre. **Ad** tamen facere di-
citur quando non facit vt eadē rectitū-
do non deseratur. Porro dyabolus vt
temptatio ideo dicit hoc facere sine vo-
luntate ipsā vincere: et a rectitudine quā
tenet abstrahere: quoniam non promit-
teret ei aliquid aut minare auferre: qd̄
magis q̄ ipsam rectitudinem: vult nul-
latenus ipsa se ab illa quaz aliquatenus
vult posse auertere. **D** Sic planuz
videtur mihi quod dicit vt nihil cōtra-
dici posse existimem.

Q nihil liberius sit recta voluntate

Capitulum. IX. **Ad**.

Eritis itaq; nihil liberius recta
voluntate cui nulla vis aliena

potest suam auferre rectitudinē. **Item**:
pe si dicimus: quia cum vult mentiri:
ne perdat vitam: aut salutem: cogitur
deserere timore mortis aut tormenti ve-
ritatem: non est verum. Non enim cogi-
tur magis velle vitam q̄ veritatem: sed
quoniam vi aliena prohibetur: vtrūq;
seruare simul ipsa eligit qd̄ mauult spō-
te vtiq; et non inuita q̄uis in necessitate
vtramlibet deserendi posita sit non spō-
te sed inuita. Non enim minus fortis ē
ad volendum veritatem: q̄ ad volēdū
salutem: sed fortius vult salutem. Nam
si presentem videret gloriāz eternā quā
statim post seruata veritatem assequere-
tur: et inferni tormenta quibus post mē-
daciū sine mora deputaretur: procul-
dubio mortis virium sufficientiam ad ser-
uandam veritatem habere cerneretur.

D. Aperte hoc videtur eum maio-
res vires exhibere ad volendum salutē
eternam propter se et veritatem propter
premiū q̄ ad salutem temporales ser-
uandam.

Quomodo peccās sit seruus peccati:
et q̄ maius miraculuz sit cum deo red-
dit rectitudinem illam deserenti: q̄ cuz
mortue reddit vitam.

Capitulum. X. **Ad**.

Emp̄er itaq; habet rationalis
homo liberum arbitrium: quia
semper habet potestatem seruā-
di rectitudinem voluntatis: propter ip-
sam rectitudinem q̄uis aliquando cuz
difficultate. Sed cum libera voluntas
deserit rectitudinem per difficultatē ser-
uandi: vtiq; post seruit peccato per im-
possibilitatem per se recuperandi. Sic
ergo fit spiritus vadens et non rediens
quoniam qui facit peccatum: seruus est
peccati. Quippe sicut nulla volūtas an-
te q̄ haberet rectitudinem potuit eam
deo non dante capere: ita dum deserit
acceptam non potest eam nisi deo red-
dente recipere: et maius miraculum ex-

voluntati deserenti
cum mortis
corpore enim
non peccat vt
voluntatis vero per
merendo meretur: vt
si quis sponte
libi alio nū
vero voluntati
hoc abicit quod
de seruitute: qua
peccatū de
peccatū de
data er
semper tenent
omnium

non auferat
Capitulum. XI.
hoc sententia multum
circulationem me
peccatū esse securum non
libertatem arbitrii
seruitutem exponi
libertatem potest
liber. Ut itaq; cum
voluntate: sicut
aut seruus est homo:
quomodo liber est. Sur-
mo seruus. **Ad** Si
quando non habet prefatam
libertatem et seru-
liber. **Ad** Si
liber capere cum nō habet
liber potestatis seruare
liber hoc quia redire non potest
liber? est per hoc quia de
liber a rectitudine liber est
liber et eius seruatus non nisi
liber. **Ad** Si redire ven-
liber potest auertere a libertate
liber per alium potest pau-
liber naturaliter liber est ad
liber auctorem si eam potest

Inselmi

De libero arbitrio

Primo cum deus voluntati desertā reddidit rectitudinem: quā cum mortuo reddidit vitam amissam. Corpus enim necessitate moriendo non peccat ut vitā nūquam recipiat voluntatis vero per se rectitudinem deserendo meretur: ut illa semper indigeat. Et si quis sponte sibi mortem infert nō aufert sibi aliud nūquam erat amissurus. Qui vero voluntatis rectitudinem deserit: hoc abicit quod ex debito erat seruaturus. **D** Valde verum quod dicis de seruitute: quia suus fit peccati qui facit peccatū de impossibilitate recuperandi desertā rectitudinem nisi ab eo a quo prius data erat reddatur: et ut illam semper teneant indefinenter considerandum est omnibus quibus datur.

Ista seruitus non auferat libertatem arbitrij. **Capitulum. XI.**

Ed hac sententia multum repressisti exultationem meā qua iam putabam esse securum homines semper habentem libertatem arbitrij. Quare ipsam seruitutem exponi mihi postulo: ne forte libertati prefate repugnare videatur. Utraque enim scilicet libertas et seruitus est in voluntate: sicut quilibet aut liber aut seruus est homo. Si ergo seruus quomodo liber est. Aut si liber quomodo seruus. **A**d Si bene discernas quando non habet prefatam rectitudinem sine repugnantia et seruus est et liber. Nunquam enim est eius potestatis rectitudinem capere cum non habet: sed semper est eius potestatis seruare cum habet. Per hoc quia redire non potest a peccato seruus est per hoc quia abstrahi non potest a rectitudine liber est. Sed a peccato et eius seruitute non nisi per alium potest reuerti. A rectitudine vero non nisi per se potest auerti: et a libertate sua nec per se nec per alium potest priuari. Semper enim naturaliter liber est ad seruandam rectitudinem si eam habet: etiam

quādo quā seruet nō habet. **D** Sufficit mihi hic huius libertatis et seruitutis in eodem homine possint esse similes facta concordia.

Lur cum homo nō habet rectitudinem magis dicitur liber quia nō potest ei auferri cum habet: quā cum eam habet seruus: quia cum non habet per se non potest recuperare eam.

Capitulum. XII.
Ed multum nosce desidero cur quando non habet rectitudinem magis dicitur liber quia nō potest ei ab alio auferri cum habet quā cum rectitudinem habet seruus quoniam eam non potest recuperare per se cum nō habet. Per hoc enim quia redire non potest a peccato: seruus est: per hoc quod abstrahi non potest a rectitudine liber est. Et sicut nunquam abstrahi potest: si habet ita nunquam potest redire si nō habet. Quapropter sicut semper habet illam libertatem ita semper habere videtur illam seruitutem. **A**d Ista seruitus non est nisi impotentia. Siue enim dicam eam impotentiam esse redeundi ad rectitudinem: siue impotentiam recuperandi: aut iterum habendi rectitudinem nō ob aliud est homo seruus peccati: nisi per hoc quia nequit redire ad rectitudinem aut recuperare aut habere illam nō potest homo non peccare. Cum autem habet eandem rectitudinem non habet impotentiam non peccandi. Quare quādo habet rectitudinem illam non est seruus peccati. Potestatem autem seruandi rectitudinem semper habet: et cum rectitudinem habet: et cum non habet: et ideo semper est liber. **Q**uare autem queris cur quando non habet rectitudinem magis dicitur liber: idcirco quoniam ab alio non ei potest auferri quādo habet quoniam seruus tunc cum habet rectitudinem ideo quia nō potest eam recuperare per se quā nō habet: tale est ac si quāras cur hō

est suam auferre rectitudinem
 dicimus: quia cum vitā
 perdat vitam: aut salutem
 erere timore non potest
 item: non est vitā. Non enim
 magis velle vitam quā
 omnia vi alia prohibetur
 iare simul ipsa quā
 ut quā et non vitā quā
 amulber delectanda potest
 id inuita. Non enim
 volendum vitā: quā
 item: sed fortis vultū
 defentem videt gloriā
 um post seruandam
 et inferni tormentā
 um sine mora deponitur
 no mortuum sufficit
 dam vitā habere
 Aperte hoc videtur
 vires exhibere ad
 nam propter se et
 num quā ad salutem
 dam.
 Quomodo peccatū sit
 et maius miraculū sit
 rectitudinem illam
 ue reddat vitam.
Capitulum. X.
Empir itaque habet
 homo liberum arbitrium
 semper habet potestatem
 itudinem voluntatis: nec
 ctitudinem quāvis aliquid
 itate. Sed cum liber
 itudinem per dicitur
 et nos post seruandam
 salutatem per se recuperari
 fit spiritus vadens: et
 nam qui facit peccatum
 at. Quippe sicut nulla
 habet rectitudinem
 non dante capere: ita
 ptam non potest eam
 le recuperare: et magis

Liber Anselmi

cum sol abest magis dicitur habere potestatem videndi solem: propter hoc quod intueri illum potest cum adest: quoniam dicitur cum sol abest habere impotentiam videndi solem: quoniam quando abest non potest eum facere sibi presentem. Sicut enim et quando sol abest habemus in nobis visum quo illum videmus cum adest: sic etiam quando voluntatis rectitudo nobis deesse habemus tantum in nobis aptitudinem intelligendi et volendi qua eum possumus servare propter se cum eam habemus. Et sicut quando nobis nihil deest ad videndum solem nisi presentia eius: tunc solummodo non habemus illam potestatem quam nobis facit eius presentia: sic tantummodo quando nobis illa rectitudo deest: tunc habemus illam impotentiam quam facit nobis eius absentia. Semper igitur homo habet arbitrii libertatem sed non semper servus est peccati: sed quando non habet rectam voluntatem. **Q** Si intente cogitarem que supra dicta sunt quando videndi potestatem in quatuor potestates distribuisti non hec dubitarem quare fateor culpam huius dubitationis mee. **A** Parcam tibi curam nunc sed deinceps ea que dicimus sic presentia cum opus erit huius ut ea nobis necesse non sit repetere. **Q** Gratias habeo tuam indulgentiam. Sed ne mireris si ea que non consuevi: non sunt mihi propter unam auditionem semper omnia ad intueendum in corde presentia. **Q** potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem sit perfecta diffinitio liberi arbitrii.

Capitulum XIII. **A**.

Ita adhuc si quid in diffinitione libertatis arbitrii quam fecimus dubitas. **Q**. Unum est quod adhuc me aliquantulum in ea sollicitat. Nam sepe habemus potestatem servandi aliquid que tamen libera non est ut aliena

vi impediri non possit. **Q**obrem cum dicis quia libertas arbitrii est potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem. Vide ne forte addendum sit quod illam potestatem tam liberam designet esse ut nulla vi superari possit. **A** Si potestas servandi rectitudinem voluntatis propter ipsam rectitudinem aliquando inveniri posset absque illa quam persperimus libertate expediret: ut quod dicis adderetur. Sed cum dicta diffinitio sic perfecta: sit ex genere: et differentijs: ut nec minus aliquid claudat: nec plus quam quærimus libertas nihil illi addendum aut demendum intelligi potest. Est enim potestas libertatis genus. **Q** ad autem additum est servandi sepe eam ab omni potestate: que non est servandi: sicut est potestas ridendi: aut ambulandi: ad dendo vero rectitudinem decernimus eam a potestate servandi curam: et quicquid non est rectitudo per additamentum voluntatis segregatur: a potestate servandi rectitudinem aliarum rerum ut virge aut opinionis. Per hoc autem quod dictum est propter rectitudinem ipsam dividit a parte servandi rectitudinem voluntatis propter aliud: ut cum servatur propter peccatum aut naturaliter. Servat enim naturaliter canis rectitudinem voluntatis: cum amat catulos suos aut dominum suum sibi beneficientem. Quoniam igitur nihil est in hac diffinitione quod non sit necessarium ad concludendam libertatem arbitrii rationalis voluntatis: et ad alia excludenda: et sufficienter illa includit: et alia excluduntur: nec habundans utique nec indigens est hec nostra diffinitio. Ita ne tibi videtur. **Q** Abi utique perfecta videtur. **A** Dic quoque si quid vis amplius de libertate hac propter quam imputatur illam habenti: siue faciat bonum siue malum. De hac ei sola nunc noster est sermo.

De libertate
libertatis
Potestas
videndi
quod dicitur
omnis enim
creatura vel
offerit illa que
nature sunt
Libertas
nec facta est
solum deus
angelorum
accepta alia est
separabiliter: alia
quidem que sep
angelorum omni
mali
dominum aut
rectitudinem eam
separabiliter
angelorum et hominum
post peccatum
motem suam
curet rectitudinem alia
irrecuperabiliter caret: est tamen
dominum illa caret
recuperabiliter caret: est
angelorum
et hominum
De diffinitione
libertatis huius deo annu
et nihil eam inven
habeam de illis inter
liber de libertate
Anselmi in libro
Restrictat
pertinentes ad studium
scripture quodam feci
conferre in hoc

Diuisa eiusdem libertatis.

Laplin. XIII. Discipulus.

Estat nunc vt diuidas eandem libertatem: quoniam enim secundum hanc definitionem communis sit omni rationali creature vel nature: multum tamen differt illa que dei est: ab illis que rationalis nature sunt: et ille ab inuicem. Ad Libertas arbitrii alia est a se que nec facta est: nec ab alio accepta que est solius dei: alia a deo facta et accepta que est angelorum. Facta autem siue accepta alia est habens rectitudinem quam seruet: alia carens habens: alia tenet separabiliter: alia inseparabiliter tenet: sicut angelorum omnium antequam boni confirmarentur: et mali caderent: et est omnium hominum ante mortem qui habent rectitudinem eandem. Que vero tenet inseparabiliter est electorum angelorum et hominum. Sed angelorum electorum post reprobationem ruinam et hominum post mortem suam: illa autem que caret rectitudine alia recuperabiliter: alia irrecuperabiliter. Que recuperabiliter caret: est tantum in hac vita omnium hominum illa carentium: quibus illam non recuperent. Que sunt irrecuperabiliter caret: est reprobationem hominum: et angelorum. scilicet angelorum post ruinam: et hominum post hanc vitam. De De definitione et diuisione libertatis huius deo annuente mihi satisfecisti: vt nihil queam inuenire quod necesse habeam de illis interrogare.

Explicit liber de libero arbitrio.

Incipit prologus Anselmi in librum de veritate.

Res tractat?

pertinentes ad studium sacre scripture quondam feci diuersis temporibus consimiles: in hoc quia

facti sunt per interrogationem et responsum et persona interrogantis nomine vocatur discipuli respondentis: de nomine magistri. Quartum enim que simili modo edidi: non inutilem vt putato introducendis ad dyalecticam: cuius initium est de gramatico: quoniam ad diuersum ab his tribus studium pertinet istis nolo connumerare. Unus horum trium est de veritate: quid scilicet sit veritas et in quibus rebus soleat dici: et quid sit iusticia. Alius vero de libertate arbitrii quid sit: et vtrum eam semper habeat homo: et quot sint eius diuersitates in habendo vel non habendo rectitudinem voluntatis: ad quam seruandam est data creature rationali: in quo naturalem firmitudinem voluntatis ad seruandam acceptam rectitudinem: non quomodo necessarium ad hec ipsum illi sit: vt gratia subsequatur ostendit. Tertium autem est de questione qua queritur: quid peccauit dyabolus: quia non stetit in veritate cum deus non dederit ei perseuerantiam: quam nisi eo dante habere non potuit: quoniam si deus dedisset: ille habuisset sicut boni angeli habuerunt illam quia illis dedit deus. Quem tractatus quibus ibi de confirmatione bonorum angelorum dixeris: de casu dyaboli intitulo laui: quoniam illud contingens fuit de bonis angelis: quod dixi. Quod autem scripsi de malis: expositio fuit questionis qui videlicet tractatus: quibus nulla continuatione dictaminis cohereant: materia tamen eorum et similitudo disputacionis erigit: vt simul eo quo illos commemorari ordine conscribantur: licet itaque a quibusdam festinantibus alio ordine sint transcripti antequam perfecti essent: sic tamen eos vt hic posui volo ordinari.

Explicit Prologus.

Incipit liber de veritate anselmi archiepiscopi.